

דבר העורך

שוית' ר' לנגדי תמיד

בקול ובכוונה: אנשי כנסת הגדולה תקנו את נוסח הברכות, וקבעו לומר 'אתה' בלשון נוכח, ומפורש ברמ"א (סימן א סעיף א) שצריך להיות כך תמיד, שוית' ד' לנגדי תמיד.

אדם שמתבונן קודם הברכה, אני הולך לדבר עם מלך מלכי המלכים הקב"ה בלשון נוכח, ברוך אתה ד', ויאמר בקול ובכוונה את תיבות הברכה, לא יסתפק האם בירך, וגם אם יסתפק, ידעו סובביו להזכיר לו. אבל כאשר אדם ממלמל ברכה בשקט, ולא מתבונן בכונת הברכה, יתכן שבחלוף רגע לא יזכור האם ומה אמר.

וכפי שכתב בפלתי (סימן סט אות ז), לגבי ספק אם התפלל איך שכח מעשה רב כזה אם התפלל או לא, דצריך ריעותא דלבא, וכי דברו בחסרי לבב במתפללים משפה לחוץ'.

מעשה נפלא סיפר המגיד הירושלמי הג"ר שלום שבדון זצ"ל (שאל אביר ויגדך חלק ג עמוד קיג) על צדיק ירושלמי, ושמו הג"ר יעקב דז'לניר זצ"ל, שהגיע להג"ר שמואל סלנט זצ"ל וסיפר שאחרי ארוחת ערב אתמול לא בירך ברכת המזון, ושאל מה צריך לעשות?

השיב לו ר' שמואל, 'הרי ודאי אתה מקפיד לברך ברכת המוציא על כיכר לחם שלימה, ואם כן אתה יכול לבדוק בביתך האם הלחם עדיין שלם, וזה יהיה הוכחה שכלל לא אכלת ולכן לא בירכת'. וכך באמת היה, ר' יעקב חזר הביתה וגילה שהכיכר לחם בביתו עדיין שלם, ולכן לא בירך, מכיון שכלל לא אכל. ההברר שר' יעקב התכוון לסעודת לילה, אבל לפתע הגיע שליח של המהר"ל דיסקין זצ"ל, לקרוא לו, והוא, כמובן קם מיד והלך לרב, שהה שם כל הלילה, ומביתו מיהר בבוקר לרבי שמואל סלנט עם השאלה שהתעוררה אצלו!

שאלו אחר כך את רבי שמואל סלנט, מנין ידע שרבי יעקב לא אכל? ענה הרב סלנט: ידעתי שר' יעקב יכול לשכוח לאכול, אבל לא יעלה על הדעת שהוא יכול לשכוח ברכת המזון!

בהקשר לכך סיפר הג"ר יעקב חיים סופר שליט"א (תפארת ציון עמוד ער), נגשתי את הג"ר בן ציון אבא שאול זצ"ל, ואמר לי הגרוב"צ כותב בשו"ע מי ששכח יעלה ויבוא ברח"ו וכו', אני לא מבין איך אפשר לשכוח, הרי הוא עומד לפני מלך המלכים הקב"ה?!

גדולי ישראל זוכים להיות בדרגה שאינם מסיחים דעתם לרגע ועומדים לפני המלך, וזה צריך להיות השאיפה של כל איש יהודי, דע לפני מי אתה עומד!

בברכת התורה
עקיבא יוסף לוי

נושא הגיליון

'ספק בירך ברכה ראשונה'

ספק ברכות להקל

תקציר: הנושאים בסדרת הספקות בברכות; הגיליון הקודם מספר 427 'עצות בספק ברכה ראשונה', הגיליון הנוכחי מספר 428 'ספק בירך ברכה ראשונה כיצד ינהג'. הגיליון שאחרי מספר 429 'ספק בירך ברכה אחרונה כיצד ינהג'.

1. בין הפטיש לסדן

שאלה: המסופק אם בירך ברכה ראשונה, באמצע האכילה, או בתחילת האכילה, האם מותר לו כעת לאכול, ומדוע?

הַשְׁלָם זֶה הַבְּנִין

הודיעה משנתח
הננו להודיע כי לבקשת רבים
בעדה יתקיים שיעור בחוץ המדר

בניין שידוכים

דרך ההשתדלות
הראויה להקמת
בית נאמן בישראל

ע"י האי ברבא ורבי המתקטק בקדשים שנים רבות ומעל גדולות ונצרות בניין השידוכים
הגה"ר ר' חיים שמדלר שליט"א
ראש ישיבת 'חיי תורה' ורב ביתמדר 'דוהל צבי צבי צבי'
מינסר ארזון הגה"פ להנהגה והדרכה בענייני שידוכים

מה שאמר לאיש (רבי ההשתדלות הראויה בניין שידוכים) קטנים כבידעו מן בנין - בידעו למה לא רוס (המחייבות כמסופר - מידת הכבוד בניין) (המחייבות לרבי - המהולל כמסופר בשידוך הרבה) (קטנה מלפנים מן לומר על ידי ביתם למה לא חשבו) (המחייבות - חובות המיניקות והמחייבות לומר ואי להשיקוף) (המחייבות קטן מביט על כל מחשבתו) (מן רוב החרוץ) (מן רוב החרוץ) (לפי לא לחיות את העצמו) (המחייבות מביט מביט - כיצד לרביים המיניקות) (למביט כיצד מנעם יליד בנין החרוץ) (אביעם מן ערום עיניו הילד - כאשר תפנית להשיקוף המיניקות) (המחייבות מנעם - למי בן חילי לא) (ואם על ידו אשר מנעם לרביים ולרביים עיניו כמביט הרבה) (המחייבות כמביט) (המחייבות החרוץ) (המחייבות - כיצד לומר מביטם בשום מביט) (המחייבות מביט מביט) (המחייבות מביט מביט) (המחייבות מביט מביט)

השיעור יתקיים א"ה ביום משישי תרעהו 1 אדר תשפ"ד
בין השעות 2000 - 3000 בערב
בביתמדר פינקס ק"ל רחוב השרי ק"ל 1 אשמת בית ישראל ירושלים

תשמיש ותוצי נשכנס

בב' הודיע: נתון לקבל הכרת על השיעור מידו על התמיש בשנת הבקר - הרשמה בקו השיעורים 02-5377685 - 02-5377685 מס' 9

ענין יודיע
הילכתא
עיתון חובות מחייבות

נתון ענין יודיע: הלל השריית המעמדות יום יום הלכותו בין השריית מחייבות מס' 02-5377685 - 02-5377685
המחייבות יודיע: הלל השריית המעמדות יום יום הלכותו בין השריית מחייבות מס' 02-5377685 - 02-5377685
יודיע: כעשה ומה חלק בהוצאות השיעורים: רוב זויים מבטלי 053-332-6004

עצור! להחליט

השוב! בסוה

והתרכז! בבילום

למשך כ- 20 שניות

ספק אם בירך, בברכה דאורייתא חוזר ומברך, ובברכה דרבנן אינו חוזר ומברך, כי איסור לא תשא הוא איסור חמור, ואפילו הוא מדרבנן כיון שאסמכוהו אקרא, החמירו בו שאסור לו לחזור ולברך מספק.

גם הריטב"א (שבת דף כג.) נוקט בפשיטות, שבספק אם בירך אינו חוזר ומברך, למרות שבעצם היה צריך לחזור ולברך, שהרי איסור לא תשא הוא רק מדרבנן, אולם עדיף לא לברך, משום 'שב ואל תעשה עדיף'. ולכן תמה לגבי ברכות הנהנין שהאכילה היא קום ועשה, איך רשאי לאכול, הרי היה מן הראוי למסופק אם בירך, לברך שוב או לא לאכול יותר, מפני שאם אוכל בלי ברכה, הוא אוכל בקום ועשה, ונחשב כנהנה מקדשי קדשים ומועל באיסור.

4. חוזר ומברך מספק

שיטת התוס': לעומת זאת יש ראשונים שסבורים להיפך, ולמרות ששיטתם לא התקבלה להלכה, לומדים מדבריהם יסודות בהבנת הסוגיא. לפי שיטתם במקום ספק אסור לו לאכול, משום ספק איסור מעילה, וממילא צריך לברך מספק, ואינו חושש לספק ברכה לבטלה.

כתב הרשב"ם (פסחים דף קב. ד"ה להודיעך) ש'בספיקא דינא' בהלכות ברכות, ההכרעה שלא לברך הוא קולא, ואילו ההכרעה לברך הוא חומרא. ותמה **המהרש"ל** (ד"ה רשב"ם בד"ה להודיעך) שלכאורה הסברא היא להיפך, שלברך הוא קולא, שמיקל בספק איסור לא תשא. ותירץ **המהרש"א** (שם) ד"ה להודיעך) בכוננת הרשב"ם, שבברכות הנהנין הדין שלא צריך לחזור ולברך הוא קולא, כי אסור לאכול בלי ברכה, והקילו שמתור לו לאכול.

על פי דברי המהרש"א, ביאר **הגרע"א** (גיליון הש"ס ברכות דף יב. ברכות דף מט: גיליון השו"ע סימן רט סעיף ב) בכוננת **התוס'** (ברכות דף יב. ד"ה לא לאתווי נהמא) שבספק אם יצא ידי חובתו חוזר ומברך, והקשה **המגן אברהם** (סימן רט ס"ג) הרי ספק ברכות להקל ומדוע חוזר ומברך. ותירץ **הגרע"א** (שם) וצייין שכך כתב **האבן העזר** (סימן ירד) שתוס' סובר כדעת הרשב"ם, שרק בברכות המצוות מספק אינו חוזר ומברך, מכח הכלל של ספק ברכות להקל, אבל בברכות הנהנין מספק חוזר ומברך, כי אסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה, וכאילו מעל. ולא נחשב ברכה לבטלה, כי אם לא יברך אסור לו לשתות, ויתכן שבירך ותייה ברכתו הראשונה לבטלה, וממה נפשך בין אם יברך בין אם לא יברך, תהיה ברכה אחת לבטלה ולכן יחזור ויברך.

שיטת התוס' מובאת גם בדברי **המכתם** (ברכות דף לה.),

הצדדים: האם לא יברך שוב מספק, ומותר לו לאכול מדין 'ספק ברכות להקל', ו'ספק דרבנן לקולא', [וכאשר עדיין לא אכל כלום, האם הוא חייב מספק לאכול, מחשש ברכה לבטלה, כי אם באמת בירך ואינו אוכל, הוא גורם ברכה לבטלה]. או דלמא צריך לחזור ולברך, ואסור לו לאכול על סמך הספק, מדין 'ספק מעילה' ו'ספק גדל'?

2. ספק דרבנן לקולא

ברכת המצוות: מקור הדין של ספק ברכות להקל, מבואר **ברא"ש** (ברכות פרק ג סימן טו) **בשם השאילתות** (יתרו סימן נג), ונפסק **ברמב"ם** (הלכות קריאת שמע פרק ב הלכה יג), ו**בטור ושו"ע** (סימן סז). שספק אם בירך ברכות קריאת שמע, אינו חוזר ומברך, טעם הדבר כתב **הבית יוסף** (סימן סז), כיון שברכות קריאת שמע מדרבנן, ספק דרבנן לקולא, ורק בספק ברכות דאורייתא חוזר ומברך. ועוד טעם הביא בשם **רבינו מנוח** (פרק ב הלכה יג) דהוי ספק לא תשא, ולכן צריך להחמיר ולא לברך מספק.

ברכת הנהנין: נחלקו הראשונים, האם הוא הדין בברכות הנהנין, שאינו חוזר ומברך משום ספק דרבנן לקולא, וממילא מותר לו להמשיך לאכול בלי ברכה. או שלא אומרים כאן ספק דרבנן לקולא, כי יש לו ספק איסור, שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה.

3. אינו חוזר ומברך מספק

שיטת רוב הפוסקים: שיטת **הרי"ף** (הביאו הגרע"א סימן רט סעיף ב), ו**הרמב"ם** (הלכות ברכות פרק ד הלכה ב, ובספר המצוות), הובא **באורחות חיים** (חלק א הלכות סעודה אות יט), וכן נפסק **בטור ובית יוסף ושו"ע** (סימן קסז סעיף ט, סימן רט סעיף ג), וביתר ביאר **בשו"ע הרב** (סימן קסז סעיף יב) ו**בנימוקי הגר"ב** (שו"ע מהדורת פרידמן קובץ מפרשים כתב יד) ו**במש"ב** (סימן קסז ס"ק מט, סימן רט ס"ק ט, שער הציון סימן קסז ס"ק מח). המסופק אם בירך ברכת הנהנין אינו חוזר ומברך, מדין 'ספק ברכות להקל', שהרי חיוב ברכות הנהנין הוא רק מדרבנן ו'ספק דרבנן לקולא', ורשאי להמשיך ולאכול בלי ברכה, ורשאי להחמיר על עצמו שלא לאכול, (ואפילו אם לא אכל עדיין כלום, לא נחשב שגורם ברכה לבטלה על הצד שבירך ואינו אוכל), אבל אסור לו להחמיר על עצמו ולברך, משום ספק ברכה לבטלה.

והוסיף **המשנ"ב** (סימן רטו ס"ק כ, שער הציון ס"ק א) בשם **הפרי מגדים** (כפתיחה) ו**החיי אדם** (נשמת אדם כלל ה), בין **לרמב"ם** שהמברך ברכה לבטלה עובר על תשא דאורייתא, ובין **לשאר פוסקים** שעובר רק על איסור דרבנן, אם יש לו

לו אפשרות לברך כדיון, ולכן פטור ואין לו מעילה, אבל השוהה בבית המרחץ אינו מוגדר כמציאות נוכחית שאין לו אפשרות לברך, ועוד שיכול בקל לצאת מבית המרחץ ולברך, ולכן אינו בכלל הפטור.

אין חיוב: לדעת השבט הלוי (חלק

ז סימן כט) כיון שחיוב הברכה הוא רק דרבנן, הם חייבו ואמרו שיברך כדי שלא יהנה מעוה"ז בלא ברכה, והם הקילו בספק שלא לברך, ואסרו לברך מספק כיון שפוגע בקום ועשה ב'לא תשא' דאורייתא או דרבנן, כאשר מוציא שם שמים לבטלה.

וכעין זה כתב **התשובות והנהגות** (כרך ג סימן עז) שאין עליו איסור לאכול בגלל הספק, כי כשאוכל אינו נחשב כעושה ספק לכתחילה, כי חכמים לא חייבו בכלל לברך באופן כזה.

כאילו בירך: לדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (שיעורי הגרי"ש ברכות דף טז). הדין של ספק ברכות להקל מחשיבו כאילו בירך, והוכיח כדבריו מדברי הר"ן (פסחים דף כג. מדפי הר"ן"ף).

6. עדיף לברוח מהספק

מעלה: להלכה אינו מברך שוב מספק, ואסור לו להחמיר ולברך שוב, ומותר להמשיך לאכול בלי ברכה, מכל מקום יש מעלה ועדיפות לברוח מהספק, כגון שיכול לצאת על ידי חבירו שיברך, כי דין 'ספק ברכות להקל' קובע לא לברך מספק פעם שניה, אבל מכל מקום יתכן שאוכל בלי ברכה, ולכן יש ענין לחפש עצות כיצד לפטור בוודאות, כדי שלא יהנה מן העולם הזה בלא ברכה.

חשוב להבין את ההבדל בין אופני הספק: אם הספק הוא מהי ברכתו הראויה (בו עסקנו בגיליון הקודם), אך למעשה בירך, למרות שברך 'שהכל' שיצא רק בדיעבד, כעת מותר לו לכתחילה להמשיך ולאכול, כי 'שהכל' הוא ברכה כללית ולמעשה בירך כדיון, ורק לגבי 'מזונות' הובא בגיליון הקודם חידוש של האגרות משה שצריך לברך, כי מזונות שפוטרו הכל אינו בגדר ברכה כללית כמו שהכל שפוטרו הכל, אלא זה במהלך של לא שיקר בברכתו, כמו שהעץ פוטר פרי טחון כי לא שיקר בברכתו.

לעומת זאת כאשר הספק הוא האם בירך ברכה או לא (בו אנו עוסקים בגיליון הנוכחי), המסופק נמצא בין הפטיש

ואורחות חיים (חלק א הלכות סעודה אות יט), **והמאירי** (ברכות דף לה.), **והמהרי"ל** (מנהגים סדר ההגדה אות כח). שבספק ברכות הנהנין חוזר ומברך, כי חז"ל סמכו את חיוב הברכה לפסוק של 'הילולים', ועוד שיש כאן ספק מעילה, שעשאוהו כמועל בהקדש.

[חשוב לציין, שיש כאן שתי סברות נפרדות. א. סברא של ממה

נפשך, וזה שייך רק באופן שלא אכל עדיין, שמוותר לו לברך כי ממה נפשך תהיה לו ספק ברכה לבטלה, אבל במקום שהוא כבר באמצע האכילה לא שייך הסברא של ממה נפשך, ואינו יכול לאכול מספק, וגם אינו יכול לברך מספק, ויצטרך לפטור באופנים אחרים.

ב. בברכת הנהנין מספק אסור לאכול בלי ברכה, ואין חשש ברכה לבטלה כי אם לא יברך יהיה אסור באכילה וממילא מותר לו לברך. וסברא זו שייכת גם באמצע הסעודה, וכן בדברי המכתם מפורש, שגם באופן שהוא באמצע האכילה, חוזר ומברך].

5. מדוע נפטר מספק

אין מעילה: ביאור מחלוקת הראשונים כתב **במנחת שלמה** (חלק א סימן יח אות ח), ויסוד הדבר מופיע גם **באבני נזר** (או"ח סימן לז), לדעת התוס' עיקר חובת הברכה, הוא כדי להתיר את האכילה, וכיון שלא בירך אסור בהנאה. אולם לדעת הר"ף וכן נפסק להלכה, איסור מעילה בא רק אחרי חיוב ברכה, שחייבו חכמים להודות ולהלל לד' לפני האכילה והשתיה, ואם מחויב לברך ואינו מברך נחשב גזל, אבל כשאינו מחויב לברך מחמת הספק, שוב אין לו איסור מעילה. ומוכיח כדבריו מבעל קרי ואונן שאינם מברכים על המזון לפני מחמת האיסור, וממילא מותרים לאכול בלי ברכה, ולא נחשב מעילה.

ויש לציין למה שכתב **המשנה ברורה** (סימן סב ס"ק ט) **והביאור הלכה** (ד"ה שלא יהא), שאסור לשתות בבית המרחץ, שאינו יכול לברך במרחץ, ואפילו הרהור ברכה אסור במרחץ, ואין להתיר משום שהוא אנוס ואינו יכול לברך שם, כיון שאינו רק מצוה לברך אלא שאסור ליהנות בלי ברכה. ועוד שיכול לצאת מהמרחץ ולברך ולשתות, או שיצא לחדר האמצעי ויהרהר את הברכה.

ויש לבאר, שבעל קרי ואונן הוא במציאות נוכחית שאין

סימן כג), הביאו הגרע"א (בהגותו לסימן קפד סעיף ד) וכן נקטו המאמר **מרדכי** (ס"ק ה) ו**הפרי מגדים** (סימן קפה אשל אברהם ס"ק א) ו**הבן איש חי** (שנה ראשונה פרשת וישב אות ו אות יב, פרשת מטות אות יד, ועוד מקומות) ו**הכף החיים** (סימן קעד ס"ק מט) ו**באשל אברהם** (בוטשאטש) ו**הצל"ח** (ברכות דף כ). ו**המנחת יצחק** (חלק ה סימן ק), וכן צידד **הגרש"ז אויערבאך זצ"ל** (ברכה אחרונה פרק א ס"ק כד), המסופק אם בירך, יהרהר את הברכה בליבו מילה במילה כפי שמברך בפיו, כדי להרויח את שיטת **הרמב"ם** (הלכות ברכות פרק א הלכה ז) שחיוב ברכה דרבנן יוצא על ידי הרהור, ומאידך איסור הזכרת שם שמים לבטלה, הוא רק על ידי דיבור.

מאידך **בשו"ת רב פעלים** (חלק ג סימן ז) הסתפק אם נכון לברך על ידי הרהור, כי יש אומרים שגם על הרהור יש איסור 'לא תשא'.

ויברך דוד: כתב בפתחי תשובה (יורה דעה סימן שכח אות

א), ויסוד הדבר מוזכר גם **בשו"ת חתם**

סופר (חלק או"ח סימן קנו) הרוצה להחמיר לברך בספק חיוב ברכה, יאמר דרך תפילה את הפסוקים של "ויברך דוד וגו' ברוך אתה ה' אלקי ישראל מהעולם ועד העולם לך ה' הממלכה" שיש בהם שם ומלכות, ויסיים מענין הברכה ברוך אשר צונו להפריש חלה, שבאופן כזה אין חשש ברכה לבטלה.

ודייק **בדרך אמונה** (הלכות

ביכורים פרק ה ציון ההלכה אות קסב), מכך שהמשנ"ב לא העתיק את העצות שכתב הפתחי תשובה, משמע שסבר שאין לעשות עצות לברך שוב באופנים שונים, כיון שנראה כמברך ברכה לבטלה.

לדעת **הגרש"ז אויערבאך זצ"ל** (מנחת שלמה חלק ב סימן ד אות כא, הליכות שלמה תפילה פרק כב דבר הלכה אות לו) נכון להשתמש בעצה של אמירת 'ויברך דוד', רק במקום שיש לו ספק גמור, אך לא במקום שהכרעת הפוסקים שלא לברך מספק מדין ספק ברכות להקל. ולא ירגיל עצמו לכך כי אם כשאין ברירה אחרת, כי יש בזה כעין זלזול, אפילו אם עושה תנאי שאם אינו חייב לברך הרי הוא כקורא בתורה. וכן העצה הזו מועילה, רק בספק חיוב ברכה ראשונה ולא בספק חיוב ברכה אחרונה.

לסדן, מצד אחד אינו יכול לברך שוב כי יש צד ברכה לבטלה, מאידך יכול להיות שהוא אוכל כעת בלי ברכה, ולכן יש כאן שב ואל תעשה לא לברך, ומותר לו לאכול בלי ברכה. ומכל מקום שייך להחמיר שלא להיות בספק.

7. עצות לברוח מהספק

עצות שונות: ישנם כמה עצות שהובאו בספרי הפוסקים, ונזכרו את חלקם; להתחייב בברכה חדשה על ידי שינוי מקום / נמלך, לצאת ידי חובה מאדם אחר שמברך את הברכה הראויה, לצאת ידי חובה מאדם אחר שמברך ברכה אחרת וישמע ממנו חצי ברכה ויסיים לבד את הברכה הראויה, לאכול בתוך הסעודה (במאכל שדרכו לבוא בסעודה ונפטר בברכת המוציא, ולא בקינוח), לאכול רק מעט, לפטור במאכל אחר (שלא נכלל בברכה הראשונה), לברך בלי שם ומלכות, להרהר את הברכה, להגיד את השם בארמית, לומר פסוקי 'ויברך דוד' ולסיים בברכה.

לצאת על ידי אחר: לגבי ספק בירך, כתב **במשנ"ב**

(סימן קסז ס"ק מט) אם נזדמן לפניו במסיבתו אחד שרוצה לאכול פת, נכון שיוציאו בברכת 'המוציא'. ומשמע מדבריו שרק אם נזדמן לפניו אחד שיוציאו, אבל אינו מחויב לחזר אחר מי שיוציאו, ורשאי להמשיך לאכול מספק בלי ברכה.

נמלך: מאידך מבואר **במשנ"ב**

(סימן רו ס"ק י) לגבי האוכל פרי וירק ובירך 'האדמה' והתכוין לפטור גם את הפרי, ותלוי במחלוקת האם הפרי נפטר בברכת 'האדמה', יותר טוב להיות נמלך שלא לאכול מיד הפרי העץ אלא לאחר זמן ויחזור ויברך עליהן. הרי שבמקום ספק עדיף שלא ימשיך לאכול.

יאכל רק מעט: וכן משמע **מהמשנ"ב** (סימן רג ס"ק ג)

בשם **חיי אדם** לגבי פירות שברכתם ספק 'העץ' או 'האדמה', עדיף לברך 'האדמה', ואם בירך 'העץ' יאכל רק מעט כדי שהברכה לא תהיה לבטלה. ורואים שאין היתר לאכול הרבה אפילו שכבר בירך ואכל.

לגרום שיתחייב בברכה: לגבי העצה שגירום לעצמו

להתחייב בברכה חדשה, האריכו הפוסקים בדינו האם מותר לעשות כך, כדי להיפטר מהספק, או שאסור כי על הצד שכבר בירך, הוא נחשב כגורם ברכה שאינה צריכה.

לברך בהרהור: כתב בספר **גן המלך** (לבעל הגינת ורדים,

חייב לברך הגומל, שכתב **המשנ"ב** (סימן ריח ס"ק לב) לברך בלי שם ומלכות. והטעם כי בברכת הגומל מצינו לשיטת **הראב"י** שמברכים הגומל בלי שם ומלכות, ולכן אפשר לסמוך עליו במקום ספק, לברך בלי שם ומלכות. אבל בספק בברכות הנהנין לא יברך בלי שם ומלכות.

והסתפק הגר"צ, האם מועיל לפטור את עצמו מן הספק, על ידי שישמע מחבירו ברכת 'שהכל' או 'מזונות', כי פשוט לשון המשנ"ב הוא אם חבירו רוצה לאכול פת ומברך 'המוציא' יוצא ממנו.

וביאר הגר"צ, לגבי ספק האם צריך לברך על מאכל מסוים, כתב **החיי אדם** (כלל ס טע"ף א) שיברך על סוכר 'שהכל', ויפטור את המאכל המסופק, שאפילו בתוך הסעודה צריך לברך על סוכר.

ונראה שהעצה של החיי אדם מועלת רק בספק באמצע האכילה, אבל בספק בתחילת האכילה לא יכול להביא סוכר ולברך עליו 'שהכל', כי על הצד שכבר בירך 'המוציא', הוא מפסיק בברכת 'שהכל' בין ברכה לאכילה, ונמצא ברכת 'המוציא' לבטלה.

לדעת הגר"ה **אלכסנדר מנדלבוים שליט"א** (וזאת הברכה עמוד 295) נראה ליישב את הסתירות במשנ"ב (הובא לעיל), לפי החילוק הבא; בספק ברכות להקל, ההגדרה היא שנחשב כאילו בירך, ולכן כשמסופק אם בירך, נחשב שברך ומותר לו לאכול, אך כשברך ברכה שמחלוקת אם היא פוטרת את המאכל, כגון שברך 'העץ' על מאכל שנחלקו הפוסקים אם ברכתו 'העץ' או 'האדמה', אי אפשר לומר שכאילו ודאי בירך את הברכה הנכונה, שאין לקבוע את ההלכה הכללית, מחמת ספקו של המברך, ולכן במקום ספק יש להימנע מלהמשיך ולאכול עד שיוציא עצמו מהספק.

ולדעת הגר"ה **עמרם פריד שליט"א** (בהוראה הגר"ה יוסף אביטבול שליט"א) המסופק אם בירך ברכה ראשונה מותר לו לאכול בלי ברכה, ואסור לו להחמיר ולברך מספק, שזאת כבר בירך ויש לו ספק איסור לא תשא, ואם יש אחר שיברך יצא ממנו, או יפטור במאכל אחר, או יאכל בתוך הסעודה (במאכל שנפטר בסעודה), ומותר לעשות שינוי מקום כדי להתחייב בברכה, ואין בזה משום ברכה שאינה צריכה (עיין סימן קעד טע"ף ז).

ואם אין לו אפשרות לקיים עצות אלו, יאכל ללא ברכה, ואין צריך להרהר את הברכה, ולא יאמר בלשון ארמית 'ברוך רחמנא'.

בלשון חול: לדעת **הפני יהושע** (ברכות דף יב) במקום ספק ברכה, רשאי לברך ולומר 'ברוך רחמנא מרא אשר ציונו להפריש חלה', כי בלשון תרגום יוצא ידי ברכה, ונחשב שהזכיר ד' אלוקינו, ומצד הזכרת שם שמים, אינו נחשב שהזכיר שם ומלכות לבטלה.

ונחלק עליו **הפתחי תשובה** (יורה דעה סימן שכח אות א) שיש צד גדול לומר ששייך הזכרת שם שמים לבטלה גם

בלשון חול, ואינו ודאי שמותר לומר 'ברוך רחמנא' לחינם. וכן לדעת **רבי עקיבא איגר** (שו"ת מהדו"ק סימן כה), העצה אינה מועילה, כי ממה נפשך, אם יוצא ידי חובתו גם יש חשש ברכה לבטלה, ואם אין חשש ברכה לבטלה גם אינו יוצא ידי חובתו.

בארמית: לדעת **הבן איש חי** (וישב

אות ט) המסופק אם חייב לברך, רשאי לומר הברכה בלשון ארמית, 'ברוך רחמנא בורא פרי העץ'. מאידך **בכף החיים והליכות עולם** (חלק ב אות ז) ו**יוחה דעת** (חלק ו סימן טו), נקטו שהמסופק לא יברך בארמית, כי יש אומרים שגם בארמית שייך איסור הזכרת שם שמים לבטלה.

8. מה לעשות בספקות

דיני הספקות: העצה הטובה ביותר היא לצאת על ידי אחר, וכתב **הגר"ר אברהם גניחובסקי זצ"ל** (בר אלמוגים עמוד תרכה), באופן שעדיין לא טעם, וספק אם בירך או לא, ויוציא ידי חובתו מאחר, לא יענה אמן על ברכתו, כי הרי עניית אמן הוי הפסק כמבואר **במשנ"ב** (סימן כה ס"ק לה לו), אם כן על הצד שברך יש כאן הפסק, ולכן ישמע ולא יענה אמן, שעניית אמן אינה מעכבת, כמבואר **בשו"ע** (סימן ריג טע"ף ב).

לדעת **הגר"ר צבי ובר שליט"א** (שיעורי ברכות, ובהוראה לרבני הילכתא), בכדי ליישב את הסתירות **במשנ"ב** (הובא לעיל) האם צריך להחמיר לצאת מן הספק, נראה לומר על פי המבואר **במנחת יעקב** (קונטרס ספיקות המחודשים סימן יג), לגבי ספק דרבנן, שאם אפשר בקלות להחמיר בו צריך להחמיר. ולפי דבריו נראה לומר, שבאכילת פת שהוא המאכל העיקרי של האדם, אין אומרים לאדם להחמיר שלא לאכול, אבל בפרי שיש ספק אם בירך, עדיף להחמיר לא להמשיך לאכול, ולא לסמוך על 'ספק ברכות להקל', מכח הכלל של 'ספק דרבנן לקולא', כי קל להחמיר בזה.

והוסיף הגר"צ, שהעצה לברך בלי שם ומלכות, לא הוזכר במשנ"ב לגבי ברכות הנהנין, והוזכר לגבי ספק אם

משיב כהלכה

ההגרלה השבוע על 100 שקל מזומן הזוכה בהגרלת גיליון 427 בסך 100 שקל מזומן האברך המופלג הר"ר חיים בערסמאן שליט"א כולל זכרון אליעזר יעקב ירושלים

שאלה: המסופק אם בירך ברכה אחרונה, האם חוזר ומברך?

פירוט הדין במקרים הבאים; ברכת המזון באכל כדי שביעה, ברכת המזון כשלא אכל כדי שביעה, ברכת מעין שלוש, בורא נפשות, האם ראוי לחזור ולאכול כדי להתחייב בוודאות. מה הדין באשה או קטן שהסתפקו? האם קטן או אשה נאמנים לומר אם בירך או לא?

מקורות: ירושלמי (ברכות פרק א הלכה א) **גמ'** (ברכות דף כא), **שולחן ערוך** (סימן קפד סעיף ד), הגהות הרע"א ומ"ב שם וכף החיים שם, רט סעיף ג; ומשנה ברורה שם; שו"ת מהרש"ם חלק ד סימן כט; אור לציון תשובות ב פרק יג אות ה-ו; הליכות שלמה סוכה פרק ט ארחות הלכה 62; שלמי תודה ברכות עמוד לב;

במדור זה מופיעה שאלה בנושא הגיליון הבא. כל מי ששולח תשובה נכונה נכנס להגרלה. ההגרלה על דעת רבני הילכתא ולפי החלטתם הבלעדית. התשובות המובחרות שילוב במידת האפשר בגיליון הקרוב.

בכדי להשיב ולהכנס להגרלה, מספיק לעיין במראה מקום אחד! נא לשלוח את התשובות עד יום ראשון הקרוב בערב (תשובה שתגיע אחריו יום ראשון תכנס להגרלה הבאה), בצירוף פרטי המשיב (שם, טלפון, מקום לימוד), באחת מהאפשרויות הבאות:

1. בקו 'הילכתא' טלפון 02-5377085 שולח 4
2. בעמדות 'נדרים פלוס' ו'קהילות', קופת 'הילכתא' - 'עומק הפשט'
3. בחדר 'קול הלשון', ישיבת מיר ירושלים, תיבת 'הילכתא'
4. בפקס מספר 6507823-1532
5. במייל 5047867@gmail.com

המדור הוקדש לעילוי נשמת כ"ק האדמו"ר ה'ית ישראל' מגור רבי ישראל ב"ר אברהם מרדכי זיע"א נלב"ע ב' אדר תשל"ז ת.נ.צ.ב.ה.

סיכום הגיליון:

דינים העולים

א. **ברכת המצות:** ספק אם בירך לא יברך שוב מדין 'ספק ברכות להקל' ו'ספק דרבנן לקולא', ואסור לו להחמיר ולברך משום ספק 'לא תשא'.

ב. **ברכת הנהנין:** לשיטת הר"ף רוב הראשונים וכך נפסק להלכה, גם בספק אם בירך ברכות הנהנין אינו חוזר ומברך, ומותר לו לאכול בלי ברכה כשלא אכל עדיין, וכן מותר לו להמשיך ולאכול בלי ברכה. לשיטת התוס' בברכות הנהנין אם עדיין לא אכל אסור לאכול מספק בלי ברכה, ומברך מספק. ויש אומרים שהוא הדין אם כבר אכל ורוצה להמשיך ולאכול יברך מספק.

ג. **לצאת על ידי אחר:** אם הזדמן לו אדם שמברך כעת, נכון שיצא ממנו מספק, כיון שיכול בקל לצאת על ידי אחר ודאי עדיף לעשות כן. ואם עדיין לא טעם, לא יענה אמן מחשש הפסק.

ד. **לברוח מהספק:** לגבי תחבולות לברוח מהספק התחבטו הפוסקים האם צריך לעשות כן, או לא. והזכירו כמה עצות לברוח מהספק, וכפי שהתבאר בתוך הגיליון.

עדכוני הלכה

תזכורת בדיקת מזוזות

בדיקת מזוזות בחודש העיבור: נפסק בשו"ע (יו"ד סימן רצא סעיף א) מזוזה של יחיד צריך לבדוק פעמיים בשבע שנים. ומנהג מוה"ר רבי משה מייניץ (יוסף אומץ מנהיג פפד"מ סימן תעט, בית ברוך חלק ב קונטרס המזוזה סימן רצא אות ג), הביאו הגר"ש דבליצקי זצ"ל (בנתיבות הלכה חלק מז עמוד 919, דרך ישרה פורים עמוד קעג), **ובלוח עיתים לבינה** (פרשת תרומה תשפ"ד), לבדוק את המזוזות בכל שנת עיבור בחודש העיבור (אדר א').

בזמננו: התבאר בגיליון **עומק הפשט** (מספר 360) בנושא 'בדיקת מזוזות', בשם כמה מפוסקי זמננו, שכיחס המזוזות כגוריות ומוגנות ועומדות בחזקת כשרות, ואין חייבות בבדיקה, אלא אם כן יש בהם ריעותא. ויש חולקים שגם כיום חייבות בבדיקה פעמים בשמיטה.

נושא הגיליון הבא:

'ספק בירך ברכה אחרונה'

טלו חלק בזיכוי הרבים העצום, והשתתפו בהוצאות הגיליון הבא

הגיליון נועד לעורר את לב הלומדים, נא לא לסמוך על הדברים הלכה למעשה בלי לעיין במקורות

ברכת מזל טוב למזכה הרבים המסור בלב ונפש להפצת הגיליון הר"ר דוד רוטשילד שליט"א לרגל שמחת נישואי בנו החתן המופלג הבה"ח כמור ישי ני"ו עב"ג בת הר"ר אברהם ארנברג שליט"א יהי רצון שיזכו לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות אמן

הילכתא

לדעת לחיות כהלכה

גיליון שבועי עומק הפשט
שיעורים וימי עיון
בית הוראה טלפוני
בירורי הלכה אקטואליים
קו מידע הלכתי
חוברות הדרכה

02-535-0-535 מכון הילכתא

מענה אנושי בית הוראה מערכת הגיליון

קו מידע הלכתי

02-5377-085

5047867@gmail.com לקבלת הגיליון במייל: בית הוראה מערכת הגיליון

פקס: 02-6507823

ניתן להאזין לשיעורים, הודעות, עדכונים, רישום להגרלות, ועוד...